

พุทธศาสนา: ปรัชญาแห่งชีวิต

พระครูปลัดสุวัฒนเมธาคุณ, ดร. (ชัยยันต์ จตุตถาโย)

คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

อีเมล: chaiyan1971@gmail.com

บทคัดย่อ

การดำเนินชีวิตตามกรอบของหลักธรรมในพุทธปรัชญา เป็นการนำชีวิตเข้าสู่เป้าหมาย ได้อย่างสมบูรณ์และถูกต้อง เป็นชีวิตที่มีองค์ประกอบจากธรรมชาติ เข้าใจธรรมชาติและสัจธรรมของชีวิตตามความเป็นจริง โดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องก่อกวนการดำเนินชีวิต ได้แก่ การส่งเสริมรักษาศีล ไม่เบียดเบียนกันและกัน ปฏิบัติสมาธิทำจิตให้สงบจากความวุ่นวายสับสนที่ระคนด้วยอกุศลมูล มีปัญญา รู้จักวิถีทางการดำเนินชีวิตการประพฤติปฏิบัติกระทำความดี ปฏิบัติเพื่อกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ก็จะทำให้เข้าถึงความสุขได้ในแต่ละระดับทั้งในระดับโลกียะและโลกุตระ

คำสำคัญ: พระพุทธศาสนา, ปรัชญา

Buddhism : The Philosophy of Life

Phrakrupladsuwatthanamethakhun

Faculty of Buddhist and Phylosophy, Mahamakut Buddhist University

E-mail: chaiyan1971@gmail.com

ABSTRACT

Living in set of Buddhist philosophy’s moral principle is bringing life into the goal completely and accurately, life having elements from nature, understanding the nature and the moral truth of life in accordance with reality by grasping moral principle assisting way of life namely: observing the precepts, not encroach on each other, practice meditation to calm the mind from the chaos mingled with roots of evil, using wisdom on the way of life and doing the good conduct in action, speech and mental leading to reach the happiness both worldly and super mundane.

Keywords: Buddhism, Philosophy

พระพุทธศาสนา คืออะไร ?

ถ้าตั้งคำถามให้ผู้ที่นับถือหรือผู้รู้จักพุทธศาสนา ว่าพุทธศาสนา คืออะไร ก็คงจะได้คำตอบในหลายๆ ความหมาย เช่น

1. พระพุทธศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
2. พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงก่อตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มาก เพื่อความสุขของคนหมู่มาก
3. พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการพิจารณาเหตุผลและการปฏิบัติ เพื่อช่วยตัวเอง พึ่งตัวเอง
4. พระพุทธศาสนา คือ หลักคำสอนที่ว่าด้วยการค้นหาตนเอง ด้วยตนเอง โดยที่ตนตั้งอยู่ในกรอบแห่งแนวทางของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น
5. พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศและประดิษฐานไว้ในโลก

การพูดถึงพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนานั้น เรามองพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็น ระบบความเชื่อและคำสอนระบบหนึ่ง ที่สอนให้บุคคลกระทำบางอย่าง และงดเว้นการกระทำบางอย่าง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ถือว่าประเสริฐที่สุดสำหรับมนุษย์ พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นศาสนาย่อมรวมเอาองค์ประกอบของศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ ศาสดา คือผู้ก่อตั้งศาสนา ศาสนธรรม คือหลักคำสอนของพระศาสดา ศาสนบุคคล คือคณะบุคคลผู้สืบทอดคำสั่งสอนของพระศาสดา ศาสนพิธี คือพิธีกรรมทางศาสนาที่พระศาสดาได้ทรงบัญญัติไว้ และศาสนสถาน คือสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา พุทธศาสนาในฐานะแห่งศาสนาย่อมรวมเอาองค์ประกอบที่สำคัญของศาสนาดังกล่าวนี้เข้าไว้ทั้งหมด พุทธศาสนาเป็นทั้งปรัชญาและการปฏิบัติ แม้จะยอมรับความมีอยู่ของเทพ แต่ก็มิได้สอนให้เชื่อในเทพผู้ยิ่งใหญ่ว่าเป็นส่วนสำคัญของศาสนา แต่กลับสอนผู้นับถือให้มีคุณธรรม เช่น ความละเอียดใจที่จะทำความชั่ว (hiri) และความเกรงกลัวที่จะทำความชั่ว (โอตตปปะ) อันเป็นคุณธรรมที่ทำให้คนให้เป็นเทพแทน พระพุทธศาสนาสอนให้พุทธศาสนิกชน มีคุณสมบัติ คือ ศรัทธา ความเชื่อที่ถูกต้อง คือความประพฤติดีงาม สุตตะการหาความรู้ จาคะ การเอื้อเพื่อให้ปัน และปัญญาความรู้แจ้งเห็นจริง

ความหมายของชีวิต

ความหมายของชีวิต มีการแสดงความหมายไว้หลายนัย กล่าวคือคำว่า ชีวิต ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานว่า ชีพ, ชีวิต: คือ ความเป็นอยู่ตรงข้ามกับความตาย ในการดำรงชีวิตอยู่ มีลมหายใจสามารถปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ได้ เราเรียกกันว่า มีชีวิต ซึ่งทุกชีวิตจะสามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้โดยอาศัยช่องทางเรียกว่า “ทวาร” หรือ อายตนะภายใน 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

ความหมายของชีวิต ตามทัศนะของท่านผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้หลายนัย กล่าวคือ ชีวิต หมายถึง ความเป็นอยู่ มีอยู่ ตั้งอยู่ ดำรงอยู่ “ชีวิตของคนก็คือ ความเป็นอยู่ของคนชีวิตของสัตว์ ก็คือความเป็น

อยู่ของสัตว์” สิ่งมีชีวิตนอกจากมนุษย์และสัตว์แล้วยังมีชีวิตอื่นๆ อีกมากมาย แต่ในที่นี้จะกล่าวถึง เฉพาะเรื่องของชีวิตมนุษย์ “ชีวิต” ตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญา หมายถึง การดำรงอยู่ของสัตว์โลก ไม่ว่าจะบัญญัติเรียกว่า มนุษย์ หรืออะไรก็ตาม และการดำรงอยู่นั้น จะต้องประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรืออธิบายสั้นๆ ว่า ชีวิต หมายถึง ชั้นที่ 5 อன்ற่าง สิ่งมีชีวิตนอกจากคน-สัตว์แล้ว หากจะเปรียบเทียบกับชีวิตสัตว์ในภูมิอื่น ๆ เช่น เทวดา พรหม เป็นต้น ชีวิตมนุษย์นั้นสั้นมาก

กำเนิดชีวิตตามหลักพุทธศาสนา

พุทธศาสนาได้จำแนกสิ่งมีชีวิตที่มีอยู่ในโลกตามลักษณะของการเกิด ออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งมีพระพุทธพจน์อธิบายไว้ดังนี้

1. ขลาพะชะ เกิดในครรภ์ ได้แก่สัตว์ที่เกิดในมดลูก คือ มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานที่คลอดออกมาเป็นตัวและเลี้ยงลูกด้วยนม เช่น โค กระบือ แมว เป็นต้น
2. อัญชชะ เกิดในไข่ ได้แก่สัตว์เดรัจฉานที่ออกมาเป็นไข่ แล้วได้รับการพัฒนาตามวิวัฒนาการจึงฟักไข่ออกมาเป็นตัว เช่น เป็ด ไก่ นก ปลา เป็นต้น
3. สังเสทชะ เกิดในถ้ำโคล ได้แก่สัตว์ทั้งหลายที่เกิดโดยไม่อาศัยท้องพ่อแม่ แต่อาศัยเกิดจากต้นไม้ ผลไม้ ดอกไม้ หรือ ของโสโครก หรือ ที่ชุ่มชื้น เช่น เชื้อโรคและสัตว์เซลล์เดียว มี อมิบ้า พลาสมิเทียม เป็นต้น
4. โอปาติกะ เกิดผุดขึ้นมา ได้แก่สัตว์โลกที่เกิดมาโดยไม่ได้อาศัยพ่อแม่และของโสโครกหรือที่ชุ่มชื้นแต่อาศัยกรรมอย่างเดียว และเมื่อเกิดก็เติบโตขึ้นทันทีทันใด! เวลาตายก็ไม่ต้องทิ้งร่างเอาไว้ เช่น พวกสัตว์นรก เปรต เทวดา พรหม เป็นต้น¹

สำหรับปัจจัยแห่งการถือกำเนิดของชีวิต มีทั้งปัจจัยในอดีตและปัจจัยในปัจจุบัน ปัจจัยในอดีต ได้แก่ อติกรรม กุศลกรรมยอมส่งผลให้ถือกำเนิดในสุคติภูมิและอกุศลกรรมยอมส่งผลให้ถือกำเนิดในทุคติภูมิส่วนปัจจัยในปัจจุบัน มีหลากหลายประการ ขอนำเสนอเฉพาะที่เป็นการถือกำเนิดของมนุษย์เป็นตัวอย่าง

จุดกำเนิดชีวิตมนุษย์ในพุทธศาสนา ถือว่าชีวิตมนุษย์เกิดมามีบิดามารดาเป็นแดนเกิด โดยอาศัยธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ประกอบพอดีกันขึ้นเป็นสังขารธาตุ ในมหาตัตถมหาสังขยสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องชีวิตมนุษย์ได้ก่กำเนิดขึ้นในครรภ์มารดาว่า ต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

- 1) มาตา อุตุนี โหติ มารดาอยู่ในวัยที่จะมีระดู
- 2) มาตาปิตโร สนุนิปิตตา โหนติ มารดาบิดาร่วมเพศกัน
- 3) คนธพโส ปจจุปฏฐิติโต โหติ มีสัตว์มาเกิด²

1. ม.ม.12/452/487

2. ม.ม. 12/109/79-147

องค์ประกอบทั้ง 3 นี้มีครบ การตั้งครรภย่อมีชีวิตสัตว์เกิดปฏิสนธิวิญญาณขึ้น

จากบทนี้จะกล่าวถึงประเด็นที่เกี่ยวกับหลักการในการดำเนินชีวิต และอุดมคติชีวิตหรือเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ที่สามารถนำไปสู่การเข้าถึงปรัชญาชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา

ชีวิตตามหลักพุทธปรัชญานั้นเป็นชีวิตที่มุ่งเน้น ถึงการพิจารณาถึงความเป็นจริงของชีวิตตนเอง มากกว่าการสนใจในชีวิตของคนอื่น เพราะการพิจารณาความเป็นจริงในชีวิตของตนนั้นจะทำให้ทราบถึงหลักความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์ว่ามีส่วนประกอบหลัก ๆ อยู่ 2 ประการ คือ ร่างกายและจิตใจเมื่อพิจารณาแล้วจะทำให้เห็นได้ว่าร่างกายกับจิตใจมีความแตกต่างกันมาก แต่ทั้ง 2 ประการนี้จะต้องร่วมกัน จึงจะทำให้เป็นมนุษย์ได้ ร่างกายมนุษย์นั้นประกอบไปด้วย ธาตุหลัก ๆ 4 ชนิด คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ธาตุเหล่านี้เป็นองค์ประกอบในส่วนที่เป็นโครงสร้างหลักของร่างกายมนุษย์ และเป็นโครงสร้างที่สามารถจับต้องได้หรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มหาภูตรูป ส่วนจิตหรือจิตใจนั้น เป็นองค์ประกอบของร่างกายให้มีความรู้สึกนึกคิด คือการรับรู้ในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เป็นประสาททั้ง 5 มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ในส่วนประสาททั้ง 5 ประการนี้เป็นสื่อที่นำการรับรู้ไปสู่จิตใจดังกล่าวซึ่งในส่วนนี้เรียกว่า อุปาทายรูป หรือรูปที่อาศัยมหาภูตรูปอยู่ จึงทำให้เป็นชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาได้

ฉะนั้น ชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาจึงเป็นการสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของชีวิตที่มีส่วนประกอบที่มาจากธรรมชาติและมืองค์ประกอบของการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ ในสภาวะเช่นนี้ขั้น 5 หรือชีวิตมนุษย์จึงเป็นไปตามกฎของไตรลักษณ์ คือ การอยู่ในสภาวะอนิจจตา (Impermanence) สภาวะความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืนสภาวะที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายไป ทุกขตา (Stress and Conflict) สภาวะของความทุกข์ เป็นสภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว สภาวะที่กอดตันฝืนธรรมชาติมีการขัดแย้งอยู่ในตัวเองเพราะมีปัจจัยปรุงแต่งให้มีสภาพอย่างนั้นอยู่ทุกขณะและพร้อมที่จะก่อความทุกข์ได้ทุกเมื่อ อนัตตา (Soullessness or Non-Self) สภาวะที่จะต้องเสื่อมสลาย เป็นสภาวะที่หาส่วนที่แท้จริงไม่ได้และไม่อาจยึดถือเป็นตัวของตนเองได้

ดังนั้น ชีวิตมนุษย์มีกระบวนการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่า เป็นกฎของไตรลักษณ์ อันเป็นที่แน่นอนว่า มนุษย์จะต้องเป็นไปตามกฎนี้ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หลักการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แสดงออกมาให้เห็นในลักษณะของความแก่ ความเจ็บและความตาย เมื่อรู้จักกระบวนการแห่งชีวิตตามความเป็นจริงตามกฎไตรลักษณ์จะทำให้เกิดความคลายกำหนดหรือการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน จะทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะนำพาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายปลายทางตามหลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา จนสามารถบรรลุเป้าหมายสุดท้ายสูงสุดของชีวิตสามารถดับทุกข์ดับกิเลสของชีวิตได้อย่างสิ้นเชิง

ความจริงของชีวิตคือสภาพความเป็นจริงตามธรรมชาติ หรือกฎของ ธรรมชาติ ที่ทุกคนต้องประสบ ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ ความจริงของชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา ได้แก่ ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะพื้น ๆ ทั่วไปที่มีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง 3 ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน ดังกล่าวแล้วส่วนอริยสัจ คือความจริงที่ไม่คลาดเคลื่อน เป็นความจริง 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งสามารถนำไปแก้ปัญหาในชีวิตของทุกคนทุกเรื่องได้ตลอดกาล

ส่วนความจริงของชีวิตตามคติธรรมดาของโลก คือ สิ่งที่เป็นธรรมดาของโลก ที่ทุกคนต้องประสบได้แก่ โลกธรรม 8 ประการ เช่น ได้ลาภ เสื่อมลาภ ได้ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข ทุกข์ และข้อที่ชีวิตมนุษย์ทุกคนควรพิจารณาอยู่เสมอ ๆ คือ เรามีความแก่ ความเจ็บ ความตาย และการพลัดพราก เป็นธรรมดา ไม่มีใคร ล่วงพ้นไปได้ และเรามีกรรมเป็นของตน ใครทำกรรมใดไว้ จะต้องได้รับผลกรรม นั้นเสมอ

ความจริงของชีวิตในศาสนาพุทธ อริยสัจ มีความจริงอยู่ 4 ประการคือ การมีอยู่ของทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ความจริงเหล่านี้เรียกว่า อริยสัจ 4

1. ทุกข์ คือ การมีอยู่ของทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ และตายล้วนเป็นทุกข์ ความเศร้าโศก ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความวิตกกังวล ความกลัวและความผิดหวังล้วนเป็น ทุกข์ การพลัดพรากจากของที่รักก็เป็นทุกข์ ความเกลียดก็เป็นทุกข์ ความอยาก ความยึดมั่นถือมั่น ความยึดติดในขันธทั้ง 5 ล้วนเป็นทุกข์

2. สมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์ เพราะอวิชชา ผู้คนจึงไม่สามารถเห็นความจริงของชีวิต พวกเขาตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหา ความโกรธ ความอิจฉาริษยา ความเศร้าโศก ความวิตกกังวล ความกลัว และความผิดหวัง

3. นิโรธ คือ ความดับทุกข์ การเข้าใจความจริงของชีวิตนำไปสู่การดับทุกข์ ความเศร้าโศกทั้งหมดอันยังให้เกิดความสงบและความเบิกบาน

4. มรรค คือ หนทางนำไปสู่ความดับทุกข์ อันได้แก่ อริยมรรค 8 ซึ่งได้รับการหล่อ เลี้ยงด้วยการดำรงชีวิตอย่างมีสติความมีสตินำไปสู่สมาธิและปัญญาซึ่งจะปลดปล่อย ให้พ้นจากความทุกข์

หลักการสำคัญของพุทธปรัชญา

พุทธศาสนามีหลักคำสอน มีคัมภีร์เป็นที่รักษาหลักธรรมไว้มากหลาย พันวิสัยที่จะศึกษาให้จบสิ้นได้ในชีวิตนี้ แต่เมื่อกล่าวเฉพาะหลักคำสอนสำคัญที่เป็นหลักพุทธปรัชญา ได้แก่ หลักคำสอนที่เกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) บางประการของพุทธศาสนาซึ่งจะได้นำมาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลตามวิธีการของปรัชญา ก็มีอยู่ไม่มากนัก แต่หลักคำสอนสำคัญเหล่านั้นเมื่อกล่าวแล้วก็จะครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดได้ เช่น หลักไตรลักษณ์ หลักของอริยสัจ หรือหลักของปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น หลักคำสอนเป็นหลักการสำคัญสำหรับชีวิตมนุษย์ เป็นเข็มทิศชี้แนะให้มนุษย์ดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนที่ตนเชื่อมั่น หลักการอันเป็นจุดหมายหรือความดี ที่เป็นหลักของพุทธปรัชญา จะเป็นทั้งความสุขพื้นฐานของตัวเองและผู้อื่น จะเป็นทั้งปัญญาความรอบรู้และการหลุดพ้นจากความทุกข์ ทั้งในโลกนี้และโลกหน้าหรือชาติหน้า และประโยชน์สูงสุดอย่างเป็นระบบครบวงจรของธรรมชาติ เป็นจริยศาสตร์ของท่านผู้รู้จริงเห็นจริงตามกฎตามกระบวนการของธรรมชาติ เป็นคุณค่าทางจริยธรรมของพุทธศาสนา ได้แก่ ประโยชน์ทั้ง 3 ประการ ซึ่งเป็นหลักการที่ครอบคลุมคุณค่าถือเป็นหลักพุทธจริยศาสตร์ ธรรมชาติ สสาร มนุษย์ พืช สัตว์ ทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า “จัดเป็นจริยศาสตร์ที่สามารถเกื้อกูลให้สรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวงในจักรวาลนี้ คงอยู่ได้อย่างมีความสุขดุจกัน เพราะเป็นจริยศาสตร์ที่เกื้อกูลกับทุกสิ่งทุกอย่าง อย่างครบวงจรของธรรมชาติที่ดีสำหรับมนุษย์” หลักการของพุทธปรัชญานั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับโลกียะ เป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของปุถุชนคนธรรมดา โดยทั่วไปที่ยังไม่ได้บรรลุธรรมผลอะไรในการปฏิบัติ แต่เกิดการยอมรับหลักการและปฏิบัติตามหลักการ เพราะได้สดับรับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าหรือสาวกหรือได้ศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรมแล้วเกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นศรัทธาที่เกิดขึ้นพร้อมกับเกิดปัญญาความรอบรู้เห็นจริงตามนั้น

2. ระดับโลกุตตระ เป็นหลักการระดับของพระอริยบุคคลที่ได้ประพฤติปฏิบัติจนได้บรรลุธรรมผล มีศรัทธาความเลื่อมใสที่มั่นคงแน่วแน่ในหลักการประพฤติปฏิบัติในทางพุทธศาสนา

หลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักโดยรวมในการประพฤติปฏิบัติในทางพุทธศาสนาโดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

1. สพพปาปสฺส อกรณํ	การไม่ทำชั่วทั้งปวง
2. กุสลสฺสุปสมปทา	การทำกุศลคือความดีให้พร้อม
3. สจฺจิตตปริโยทปนํ	การทำจิตให้ผ่องแผ้ว

เป็นหลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงสรุปคำสอนทางพระพุทธศาสนาฝ่ายของมรรคกัณนิโรธ ซึ่งก็หมายความว่า ถ้าใครทำตามที่ทรงแสดงไว้ทุกข้อกับสมุทัยก็หมดไป แต่ก่อนที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการทั้ง 3 ประการนั้น ได้ทรงแสดงอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนาคือขันติ คือความอดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง, พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าววาทินพพาน เป็นบรมธรรม, ผู้ทำร้ายคนอื่น ไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต, ผู้เบียดเบียนคนอื่น ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะ บนเส้นทางของหลักการนั้น มนุษย์จะต้อง “ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำลาย สำรวมระวังในพระปาฏิโมกข์ รู้จักประมาณในการรับประทานอาหาร ยินดีในเสนาสนะอันสงัด และประกอบความเพียรทางจิต” ทั้ง 6 ข้อนี้ที่จริงคือการละบาปบำเพ็ญบุญ การทำจิตให้ผ่องแผ้วนั่นเอง แต่เป็นช่วงของปฏิบัติการไปตามหลักการข้างต้น เพื่อเข้าสู่ผลอันเป็นอุดมการณ์ดังกล่าว

การเว้นชั่วเสียก่อนแล้วทำความดีนั้น ทำให้ความดีบริสุทธิ์น่าพอใจ เป็นที่พอใจของตนเองและผู้อื่น เปรียบเหมือนการล้างภาชนะให้สะอาดเสียก่อนแล้วใส่น้ำหรืออาหารที่บริสุทธิ์ ถ้าภาชนะไม่สะอาดย่อมทำให้อาหารที่ใส่ลงไปพลอยแปดเปื้อนไปด้วย ผู้ทำดีโดยไม่เว้นชั่วทำให้ความดีไปคลุกเคล้ากับความชั่วย่อมไม่มีผลมาก จริงอยู่ที่ชั่วแยกกันได้ แต่ถ้าทำไปพร้อม ๆ กันย่อมทำให้ความดีนั้นเศร้าหมอง เหมือนการเอาน้ำใสไปผสมกับน้ำขุ่น การทำจิตให้บริสุทธิ์นั้น ถ้าขึ้นถึงขั้นสูงสุดบริสุทธิ์ที่สุดแล้ว ไม่มีกิเลสอันเป็นเหตุในจิตใจเศร้าหมองแล้ว ก็ไม่ต้องระวังในเรื่องการเว้นชั่ว ทำความดีอีกต่อไป เพราะจะเว้นชั่วได้เด็ดขาดเอง และทำความดีที่ควรทำได้เอง การทำจิตให้บริสุทธิ์จึงเป็นยอดปรารถนาของผู้ปฏิบัติธรรม การเว้นชั่ว ทำดี และทำจิตให้บริสุทธิ์นี้ ลงตัวกับศีล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ การเว้นชั่วทุกอย่างจัดเข้าในศีล การทำความดีทุกอย่างจัดเข้าในสมาธิ และการทำจิตให้บริสุทธิ์ทุกอย่างจัดเข้าในปัญญา หลักการของพระพุทธศาสนา คือ ต้องมีความอดทน ในการฝึกตนเอง เพื่อบรรลุจุดหมาย

1. หลักการไม่ทำชั่วทั้งปวง

ความชั่วมีอยู่หลายอย่าง แต่ที่เป็นมูลรากที่เรียกว่าอกุศลมูล ในทางพุทธศาสนาแสดงไว้ 3 อย่างคือ โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธ โมหะ ความหลง เมื่อ 3 อย่างนี้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว ย่อมทำให้ความชั่วอื่น ๆ ที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น ที่เกิดมีอยู่แล้วเจริญยิ่งขึ้น ไป พระพุทธองค์ทรงสอนให้เว้นจากการทำบาปอกุศลอันเป็นการประพฤติที่เรียกว่า ทุจริต ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยประการทั้งปวง เพราะว่าบาปอกุศลที่ได้กระทำลงทั้งในที่ลับหรือที่แจ้ง ไม่ได้ให้คุณค่าหรือประโยชน์ แต่ประการใด หากแต่จะให้โทษเป็นทุกข์เดือดร้อน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงสอนให้ละเสีย ดังพุทธพจน์ที่ว่า

บุคคลผู้กล่าวคำไม่จริงยอมเข้าถึงนรก หรือแม้ผู้ใดทำบาปกรรมแล้ว กล่าวว่ามีได้ทำ ผู้นั้นยอมเข้าถึงนรกเช่นเดียวกันแม้คนทั้งสองนั้นเป็น มนุษย์ผู้มีกรรมเลวทรามละไปแล้ว ย่อมเป็นผู้เสมอกันในโลกหน้า ความชั่วไม่ทำเสียเลยดีกว่า เพราะความชั่วทำให้เดือดร้อนในภายหลัง

โลภ โกรธ หลง ทั้ง 3 ประการนี้ พุทธศาสนาได้แสดงไว้ในฐานเป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าของอกุศล ต้นเค้าของความชั่ว เมื่อโลภ โกรธ หรือหลงเกิดขึ้น อกุศลอื่นที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น ฉะนั้นจึงควรละความชั่วทั้งปวง แล้วไม่ทำความชื่อนั้นอีก

2. หลักการทำกุศลคือความดีให้ถึงพร้อม

เมื่อละความชั่วบาปอกุศลได้เด็ดขาดแล้ว ถ้ายังไม่ทำความดี ชีวิตก็ยังพร่องอยู่ยังมีได้ทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น จริงอยู่ การละความชั่วได้นั้นเป็นความดีอย่างหนึ่ง แต่ชีวิตจะไม่สมบูรณ์ถ้าไม่ทำความดีด้วย หลักพุทธศาสนาก็สอนให้หมั่นประกอบความดีบุญกุศล เพราะความดีเป็นธรรมชาติที่ชำระสันดานของคนให้สะอาด ขจัดความชั่วบาปอกุศลอันให้ผลเป็นทุกข์เดือดร้อน แต่บุญกุศลนั้นให้ผลเป็นความสุขสงบเย็น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอย่าได้กลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุข อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เรารู้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่ง ซึ่งวิบากอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เรารู้ด้วยญาณอันวิเศษยิ่ง ซึ่งวิบากอันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่ารัก น่าพอใจ ที่ตนเสวยแล้วสิ้นกาลนาน แห่งบุญทั้งหลายที่ตนได้ทำไว้สิ้นกาลนาน

ในการกระทำความดีสร้างบุญกุศลให้เกิดมีขึ้น ต้องพยายามให้กุศลจิตเกิดขึ้นบ่อย ๆ ด้วยมนสิการถึงคุณความดี หรือพิจารณาถึงคุณค่าของความดี เมื่อกุศลจิตคือความคิดที่จะทำความดี เกิดขึ้นแล้วให้รีบทำทันที เพราะถ้ายังลังเลรีรออยู่ จิตใจจะโน้มไปในบาปหรือในความชั่ว กล่าวคืออาจกลับใจไม่ทำเสีย เพราะฉะนั้นจึงต้องใช้ความพยายามในการกระทำความดี สร้างบุญกุศลให้เกิดขึ้น และต้องรักษาความดีนั้นไว้ให้ได้ วิธีการที่บำเพ็ญความดีนั้นมีอยู่ 4 สถานด้วยกันคือ

1. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน

2. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว
3. ภาวนาปธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน
4. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม

เพราะฉะนั้น การรักษาคุณความดีจึงเป็นของยากอย่างยิ่ง พระอริยเจ้าทั้งหลายจึงพยายามทำความดีชนิดที่ไม่ต้องเป็นภาระกังวลกับการรักษาอีกต่อไป สิ่งที่จะมาทำลายความดีก็คือความชั่ว สิ่งที่จะทำให้ทำความชั่วก็คือกิเลส การทำลายกิเลสจึงเท่ากับทำลายบ่อเกิดของความชั่ว เมื่อกิเลสสิ้นแล้ว จึงไม่ต้องกังวลกับเรื่องการรักษาความดีอีกต่อไป เป็นการปลดเปลื้องภาระอันยิ่งใหญ่ เป็นความสงบสุขอันยิ่งใหญ่

3. หลักการทำจิตให้ผ่องใส

มนุษย์ประกอบขึ้นจากส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ร่างกายกับจิต หรือรูปกับนาม ร่างกายเป็นส่วนวัตถุที่มีทั้งคุณสมบัติและคุณลักษณะ จัดอยู่ในประเภทรูป จิตและเจตสิกอันเป็นสภาวะธรรมที่ประกอบจิตจัดเป็นนาม ในทางพุทธศาสนาถือว่าทั้งร่างกายและจิตหรือรูปกับนามนี้เป็นสภาวะธรรม คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุปัจจัย เมื่อเกิดขึ้นก็มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยให้ตั้งอยู่ เมื่อเสื่อมสลายแตกดับก็มีเหตุปัจจัยทำให้เสื่อมสลายแตกดับ ไม่ว่าจะป็นรูปหรือนามล้วนแต่ไม่คงที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แม้จะถือว่าทั้งร่างกายและจิตต่างก็มีความสำคัญด้วยกัน แต่พุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญแก่จิตมากกว่าร่างกาย หลักฐานในเรื่องนี้จะเห็นได้จากพระพุทธรูปที่ว่า

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจอันโทษ ประทุษร้ายแล้ว กล่าวอยู่ที่ตาม ทำอยู่ที่ตาม ทุกข์ย่อมไปตามบุคคลนั้น เพราะทุจริต 3 อย่างนั้น เหมือนล้อหมุนไปตามรอยเท้าโคผู้ลากเกวียนไปอยู่ ฉะนั้น

ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใส กล่าวอยู่ที่ตาม ทำอยู่ที่ตาม สุขย่อมไปตามบุคคลนั้นเพราะสุจริต 3 อย่างเหมือนเงามีปรกติไปตาม ฉะนั้น

การทำจิตให้ผ่องใส คือ การสละกิเลสอันเป็นภารกิจอันสำคัญของมนุษย์ทุกคน เพราะการเกิดมาแต่ละชาติก็เพื่อพัฒนาตนให้ถึงขั้นสมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในที่สุดแห่งการพัฒนาก็คือมีความดี ล้วน ๆ ไม่มีความชั่วหลงเหลืออยู่เลย ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ความสงบ ความผ่องแผ้วแห่งจิต ความบริสุทธิ์แห่งจิต ทำให้ชีวิตสดชื่นแจ่มใส มีความสุขอยู่ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นหลักคำสอนอย่างหนึ่งในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นจุดหมายหรืออุดมคติที่สำคัญตามหลักพุทธปรัชญา แต่การที่จะทำจิตให้สะอาดบริสุทธิ์ผ่องใสอย่างเต็มนั้น ย่อมเป็นการยากอย่างยิ่ง เพราะคนส่วนมากยังติดใจพอใจอยู่ในกามคุณอันเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งที่จะคอยปิดกั้นไว้ อุปสรรคที่จะคอยปิดกั้นไม่ให้บรรลุในการทำจิตให้สงบผ่องใส นั้น เรียกว่านิวรณ์ มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน คือ

1. กามฉันทะ พอใจรักใคร่ในอารมณ์ที่ขบใจมีรูปเป็นต้น
2. พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น
3. ถีนมิตะ ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม
4. อุทธัจจกุกกุกจะ ฟุ้งซ่านและรำคาญ
5. วิจิกิจฉา ลังเลไม่ตกลงได้

ทั้ง 5 ประการนี้ก็สรุปลงในอกุศลมูล คือความโลภ ความโกรธ และความหลง เป็นกิเลสสำคัญที่เป็นอกุศลมูล คือ รากเหง้าของอกุศล เพราะเมื่อ 3 อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่งมีแล้ว ก็จะทำให้อกุศลอื่น ๆ ที่ยังไม่เกิดเกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เจริญมากขึ้น

หลักพุทธศาสนาจึงยกเอาธรรมที่เป็นความชั่วเป็นอกุศลและที่เป็นความดีเป็นกุศลขึ้นมาก่อนเพื่อให้มีพื้นฐานมั่นคง พร้อมทั้งจะเข้าใจสังขธรรมแล้วจึงสอนธรรมชั้นสูงอันได้แก่อริสัจ 4 เพื่อให้รู้แจ้งเห็นจริงและทำจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ผ่องใสปราศจากอัสวกิเลสเป็นขั้นสุดท้าย วสิน อินทสระได้กล่าวไว้ว่า ใครจะมีอุดมคติอย่างไรก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่ควรลืม คือ อุดมคติในกำจัดและทำลายกิเลส มนสิการ อยู่เสมอว่า เราเกิดมาเพื่อกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นหรือพัฒนาตนไปสู่ความดีจนถึงที่สุด ซึ่งเป็นสาระสำคัญ เพื่อชี้ให้เห็นสภาพของธรรมชาติตามความเป็นจริงและเป็นอุดมคติสำหรับแนวทางในการปฏิบัติที่จะให้หลุดพ้นจากวิภูฏทุกข์ บรรลุถึงจุดหมายปลายทางคือพระนิพพานถือว่าเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต นิพพานนี้ถือว่าเป็นบรมสุข ไม่มีสุขอื่นยิ่งไปกว่า ไม่มีความสุข ไม่มีความสุขเดือดร้อนใจใดๆ ทั้งสิ้น และนิพพานนี้ก็คือ โมกษะในความหมายของปรัชญาอินเดียสำนักอื่นๆ ต่อไป

อุดมคติของชีวิตเป็นเป้าหมายอันสูงสุดแห่งชีวิตมนุษย์ ที่จะต้องไปให้ถึงในอนาคตแห่งชีวิตนี้ โดยอาศัยหลักการและวิธีการอันเอื้ออำนวยแก่สภาวะของตน เพื่อให้ชีวิตของตนประสบกับความสุข ชีวิตทุกชีวิตต้องการความสุข ความสุขที่จะเกิดขึ้นได้นั้นจะต้องกำจัดมูลเหตุแห่งความทุกข์ให้หมดไป เพื่อขึ้นในหนทางที่มนุษย์ประสงค์ พุทธปรัชญาจึงทรงชี้แนะจริยธรรมสำหรับปฏิบัติ เพื่อกำจัดความชั่วอันเป็นต้นเหตุแห่งความทุกข์ของชีวิตไว้ อันเป็นแนวทางเข้าถึงอุดมคติชีวิตชั้นสูงสุดได้ มีอยู่ 3 ประการด้วยกัน คือ

1. ศีล เป็นหลักและกฎเกณฑ์ในการปฏิบัติเพื่อกำจัดความชั่วทางกาย วาจา ซึ่งตกอยู่ใต้อิทธิพลของความโลภ ความโกรธ ซึ่งจัดเป็นความชั่วอย่างหยาบเรียกว่า วิติกมกิเลส
2. สมาธิ เป็นหลักและมรรคในการปฏิบัติเพื่อกำจัดความชั่วทางใจ ซึ่งเกิดเพราะความโลภ และความโกรธ ซึ่งจัดเป็นความชั่วอย่างกลาง เรียกว่า ปริยภูฏานกิเลส
3. ปัญญา เป็นหลักและคุณธรรมที่กำจัดความหลงผิด ซึ่งเป็นความชั่วอย่างละเอียด เรียกว่า อนุสัยกิเลส

ชีวิตที่สมบูรณ์พร้อมทั้งทางกายและทางจิตใจ และประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสม จึงจะดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ดังนั้นการเข้าถึงความสมบูรณ์ที่แท้จริงของชีวิตนั้น ก็คือ ความพ้นจากทุกข์ บรรลุเป็นพระอรหันต์ผู้พัฒนาตนเองเข้าถึงความจริงสูงสุดเป็นผู้ที่มีชีวิตสมบูรณ์เรียกบุคคลในอุดมคติว่า เป็นอริยบุคคล หมายถึงบุคคลผู้ประเสริฐซึ่งกำจัดกิเลสได้มากแล้ว จนกระทั่งถึงขั้นสูงสุดหมดกิเลสสิ้นเชิงก็เป็นพระอรหันต์ เป็นอริยบุคคลขั้นสุดท้าย การที่มนุษย์จะพัฒนาให้ชีวิตถึงความสมบูรณ์ได้นั้น มนุษย์จะต้องได้รับการพัฒนาไปทั้งสามด้านตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

สรุป

ดังนั้น วิธีการที่จะนำชีวิตมนุษย์เข้าถึงหลักพุทธปรัชญา คือหลักคำสอนที่ส่งเสริมให้มนุษย์มุ่งปฏิบัติและเข้าใจความจริง ความดี อันเป็นจุดหมายสูงสุดทางจริยธรรม เพื่อให้มนุษย์เข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยมีจุดหมายสูงสุดอยู่ที่ความหลุดพ้น มีการดำรงชีพอยู่อย่างอิสระและกลมกลืนกันกับธรรมชาติของสรรพสิ่ง กล่าวคือ สามารถดำรงอยู่ด้วยกันได้อย่างไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อกันและกัน โดยการทำความเข้าใจธรรมชาติของตนเองให้ความสำคัญแก่การปฏิบัติของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้มนุษย์ก็สามารถเข้าถึงจุดหมายสูงสุดอันเป็นสาระแท้ของชีวิต และเป็นศักยภาพของมนุษย์ที่แท้จริง และที่สำคัญมนุษย์จะต้องเข้าใจว่า การจะนำพาชีวิตเข้าสู่ความหลุดพ้นนั้นต้องกระทำด้วยตัวเอง จะถูกหยิบยื่นให้ได้จากผู้อื่นไม่มี และเป็นสิ่งที่สามารถทำได้ เข้าถึงได้ เพราะมนุษย์มีธาตุแห่งการรับรู้และรับทำ เป็นการสะท้อนให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์ทุกคนสามารถฝึกได้ และต้องได้รับการฝึก และพัฒนาตนเองไปตามแนวทางที่ถูกต้อง จึงจะเข้าถึงอุดมคติของชีวิตได้ตามความมุ่งหมาย ในวิถีทางประพฤติปฏิบัติให้มนุษย์บรรลุอุดมคติสูงสุดคือนิพพาน นั้น จะต้องปฏิบัติตามองค์ธรรมอันเป็นคุณธรรมประกอบ คือมรรคมงคล 8 ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่สามารถ ดำเนินเข้าไปสู่ความสุขที่แท้จริงตามอุดมคติได้

จะเห็นได้ว่าหลักธรรมในพุทธศาสนาที่เป็นพุทธปรัชญามุ่งส่งเสริมการพัฒนาปัจเจกบุคคล โดยสะท้อนให้ถึงความสำคัญของชีวิต และการแก้ไขปัญหาของชีวิต บนพื้นฐานของอริยมรรคอันเป็นหลักการของมัชฌิมาปฏิปทา จากการที่พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับชีวิตทุก ๆ ชีวิตนี้เอง หลักคำสอนต่าง ๆ จึงย้ำถึงการกระทำที่สอดคล้องกันระหว่างกาย วาจา และใจ และเน้นอยู่เสมอว่าการกระทำทั้งสามทางนี้ จะต้องกลมกลืนกันบนพื้นฐานแห่งความดี หรือตามแนวทางแห่งกุศล กล่าวคือเริ่มที่การกระทำ และคุณภาพของการกระทำ จะต้องสุจริต ซึ่งในการดำเนินชีวิตตามหลักดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นช่องทางแห่งอริยมรรค

บรรณานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542*. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). 2553. *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. พิมพ์ครั้งที่ 20.

กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

พระเทวินทร์ เทวินโท. 2544. *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : สหมิตรพรีนติ้ง.

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตญาโณ). 2542. *โลกและชีวิตในวิถีแห่งธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร : พรสิวกการพิมพ์.

วิศิณ อินทสระ. 2544. *หลักธรรมอันเป็นหัวใจพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมดา.

วศิณ อินทสระ. 2529. *พุทธจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจจ.

วศิณ อินทสระ. 2545. *โอวาทปาติโมกข์*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

ศ.พิเศษ ดร.สุนทร ณ รัชชี. 2552. *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พันตำรวจโท ดร.ลำดวน ศรีมณี. 2538. *จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.